TELESKOPLA RAMAZAN HİLALİNİ GÖZLEMLEMEK SÜNNETE AYKIRI MIDIR?

Lütfullah YAVUZ

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Manisa/TÜRKİYE

lutfullahyavuz@gmail.com

Özet

Ramazan hilalinin tespitinde Türkiye'de teleskop kullanılmadığını biliyoruz. Türkiye'deki sorumlular, astronomi uzmanlarıyla, insan gözü mütehassıslarının verilerini temel alarak, "Hilal ufuk çizgisinden beş derece yukarıda olacak pozisyona gelmedikçe Ramazan orucuna başlanmaz" diyorlar. Buna sebep olarak da Peygamberimiz (s.a.s) zamanında hilalin çıplak gözle gözlemlenmesini gösteriyorlar. Teleskop esas alınsa, hilal beş derecede değil de, belki iki, hatta bir derecede iken görülebilecek. Fakat şer'an teleskopa itibar edilmemesi gerektiği düşüncesiyle, bu yola başvurulmuyor. Bizce hilali teleskopla görmek de çıplak gözle görmek gibidir. İslam hukukunda nasıl gözlükle bir cinayeti görenin şahitliği kabul ediliyorsa, teknolojik imkânlarla hilali görenin şahitliği de kabul edilmelidir. Mademki Peygamberimiz "Hilal görüldüğü için oruç tutun" buyurmuştur, hilalin bir şekilde görülmesi esastır. Teleskopla veya gözlükle hilali gözlemlemek sünnete aykırı olmadığı kanaatindeyiz.

Anahtar Sözcükler: *Ramazan, Hilal, Teleskop, Peygamber.*

IS DETERMINING THE RAMADAN CRESCENT WITH TELESCOPE OFFENDED AGAINST TRADITION OF PROPHET MUHAMMAD?

Lütfullah YAVUZ

Celal Bayar University, Education Faculty, Manisa/TURKEY

lutfullahyavuz@gmail.com

Abstract

In determining Ramadan crescent, we know that the telescope is not used in Turkey. Responsible in Turkey, using astronomy experts' and human eye experts' data as base are expressing that if the crescent does not rise 5 degrees above the horizon line, you cannot start Ramadan fast. As a reason for this, they state that during Mohammed's time the crescent was being observed with naked eye. If the telescope grounds on, the crescent will be seen above 2 degrees instead 5 degrees. But with the opinion not trusting telescope, this procedure is not used. For us, seeing the crescent with telescope or naked eye is the same thing. In Islamic law, how one's testimony who wears glasses is accepted, observing the crescent with technological equipments should be accepted. Seeing that, our Prophet is ordered that since the crescent is seen, you fast; it is true that crescent should be seen in a way. We consider observing the crescent with telescope or glasses is not offended against tradition.

Key words: *Ramadan, Crescent, Telescope, Prophet.*

1. Giriş

Her yıl Diyanet takviminin giriş bölümünde "İçtima ve Rü'yet Konusunda Açıklama" başlığı altında şu cümleler yer alır: "Kameri ayların başlayabilmesi için Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadisi mucibince hilalin görülmesi şarttır. Hilalin görülebilecek bir parlaklığa ulaşması için de güneş battığı anda, hilalin ufuk yüksekliğinin, en az beş derece olması gerekmektedir. Bu şartların dışında hilalin görülmesi mümkün değildir." Görüldüğü gibi burada "Hilalin görülmesi şarttır" deniyor, ama aletle görmek, mesela gözlük, dürbün veya teleskopla görmek, bu hadisin içeriğine girip girmediği konusuna yer verilmiyor. Aynı şekilde "Bu şartların dışında hilalin görülmesi mümkün değildir" deniyor. Çıplak gözle görülmesi mi, yoksa gözlük, dürbün veya teleskop kullanılarak da görülmesi mi, mümkün değil, anlaşılmıyor. Araştırdığımızda bundan maksadın çıplak insan gözü kastedildiğini görüyor ve bu durumu yadırgıyoruz.

Günümüzde her alanda olduğu gibi uzak mekânları yakınlaştırma teknolojisi baş döndürücü bir hızla ilerliyor. Yeryüzünün kilometrelerce yukarısında dünyanın yörüngesine yerleştirilmiş bir uzay aracındaki kameradan, yerdeki arabanın plakasını tespit etmek mümkündür. İnsansız hava aracı sayesinde, açık alanda yürüyen herkesin hareketleri tespit edilebilmektedir. Güneş ışınlarının insanın görme kabiliyeti üzerindeki negatif etkisini azaltarak, daha net görmeyi sağlayan optik aletler icat edilmiştir. Konumuzla ilgili olan aletlerden teleskop kullanımı, o kadar yaygınlaşmıştır ki, gök bilimlerine meraklı herkes rasathanelere gitmeksizin kendi evlerinde bile ayı gözlemleyebilecek imkânlar elde edebilmektedir. Buna rağmen İslâm âlemi bu teknolojilerden istifade ederek hilali tespit etmek yerine, çıplak gözle tespit etmeye çalışıyor. Böyle bir uygulamayı ise sünnete aykırı düşmemek mülahazasıyla yaptıklarını iddia ediyorlar. Biz bu makalemizde, teleskopun hilalin tespitinde kullanılmasının sünnete aykırı olup olmayacağı konusunu irdeleyeceğiz.

1.1. Bazı Âlimlerin Konuya Bakışları

Hanefi fıkıhçılarından Haskefi, adaletli olsalar bile muvakkitlerin sözüne itibar edilemeyeceği konusunun mezhebin ana görüşü olduğunu, zayıf bir görüşe göre buna evet dendiğini, bazılarının ise muvakkit çoksa, muteber sayılabileceği görüşünde olduğunu haber verir (Haskefi 1984 s 387). Demek ki Hanefiler bu konuda üç gruba ayrılmıştır. Ana grup, bir zamanlar kendilerine muvakkit denen astronomi uzmanlarına itibar edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Bir grup ise bunlara olumlu bakmaktadır. Kadı Abdülcebbar ve Cem'ul-Ulum sahibi bunlardandır. Onların görüşlerine itibar etmekte bir beis yoktur, demişlerdir (İbnü Abidin 1984 s 387). Üçüncü grup ise bu uzmanlara itibar edilebilmesi için, (azımsanmayacak kadar) çok olmalarını şart koşar. İbn-i Mukatil'in bu uzmanlara danıştığı ve eğer onlardan bir cemaat ittifak etmişlerse onlara itimat ettiği nakledilmiştir. (İbnü Abidin 1984 s 387). Hal böyleyken günümüz İslam âlimlerinden Vehbe Zuhayli Ramazan ve Şevval hilallerinin tespiti konusunu

incelerken, şu ifadeleri kullanmıştır: “Hanefilere göre hesap ve astronomi uzmanlarının verdiği habere itimat edilmez. Çünkü bu haberler ve bu usul, Peygamberimiz Hz. Muhammed (as)’ın şeriatına aykırıdır.” (Zuhayli 1994 s 137).

İbnü Abidin, Şafii fıkıhçılarından Sübki’nin bu konuda bir eser yazdığını ve kat’î olduğu için hesaba itimat edilmesi gerektiği görüşüne meylettiğini haber verdikten sonra şunları söyler: “Sübki’nin görüşü, İbnü Hacer ve Remlî gibi kendi mezhebinden olan daha sonraki âlimler tarafından reddedilmiştir.” İbn-i Abidin bu sözlere şöyle açıklık getirir: “Büyük Şafii âlimi Remlî’nin fetvalarında şu vardır: Sübkî’ye göre, sağlam delil kabul edilen bir kişi, ayın 30. gecesinde hilali gördüğüne dair şahitlik etse, hesapçılar da o gece bunun mümkün olmadığını söylese, hesap ehlinin görüşüyle amel edilir. Çünkü hesap kat’îdir, şahitlik zannidir. Sübkî bu konuda sözü uzattı. Bana Sübkî’nin bu sözüyle amel edilir mi edilmez mi, diye soruluyor. (İkinci olarak da, Şaban) ayının 29. günü, güneş doğmadan önce sabahleyin (doğu ufkunda) hilal görülse, Şaban ayının 30. gecesi (olması gereken gece) sağlam bir şahit, Ramazan hilalini gördüğünü söylese, onun bu şahitliği kabul edilir mi, edilmez mi, diye soruluyor. Çünkü (hesap ehline göre), ay tam olduğunda, hilal iki gece, noksan olduğunda bir gece görülmez. (Üçüncü soru:) Yatsı vakti girmeden (batı ufkundaki aydınlık kaybolmadan) önce hilal, üçüncü gecede batsa, (aydınlığın) görülmesine bakılıp (namaz kılınmaz mı), yoksa “Peygamber (s.a.s), ay üçüncüde battığında yatsıyı kılardı” (hadisine bakılıp namaz kılınır) mı?

Bu üç soruya Remli, “sağlam şahidin şahitliğiyle amel edilir” diye cevap verir. O sözüne şöyle devam eder: “Gözle görmeyi, şeraitin sahibi yakin mertebesine koymuştur. Sübki’nin söyledikleri merduttur, müteahhirinden bir cemaat onu reddetmiştir. Sağlam şahide göre amel etmek, peygamberimizin (s.a.s)’in namazına aykırı değildir. Bizim söylediğimizin izahı şudur: Şüphesiz ki şeriatı koyan (peygamberimiz) hesaba (hesapçılara) itimat etmemiştir. Dahası, “Biz ümmi bir ümmetiz. Yazı yazmayız. Ay böyle böyledir, diye hesap etmeyiz” sözüyle hesabı tamamen dışlamıştır. İbn-i Dakik el-Îd “Namazda hesaba dayanmak caiz değildir” demiştir. Sübki’nin “Şahit karıştırabilir” ve benzeri sözlerindeki ihtimallere gelince bunların şer’an bir geçerliliği yoktur. Çünkü diğer şahitliklerde de bu (karıştırma ihtimali) mevcuttur” der (İbnü Abidin 1984 s 387).

Öyle anlaşılıyor ki miladi 1355 yılında vefat eden Takiyyüddin es-Sübki hilalin gözlemlenmesi konusunda ilk ciddi muhalefette bulunan âlimdir. O “Hesap kesindir, çıplak gözle görmek kesin bilgi içermez” demiş (İbnü Abidin 1984 s 387). ve zanna göre değil, yakin ile amel edilmesini savunmuştur. Çünkü yakin varken “zan ile amel ederiz” demek, Mekke müşriklerine yakışan bir ahlakın mahsulüdür. Onlar kendilerini, zanna göre değil de yakinî deliller içeren ahiret inancına çağıran peygamberimize “Biz tamamen zanna göre amel ederiz, yakini bilgi istemeyiz” (Kur’an, Casiye Suresi, Ayet 32) diyerek tam bir cahillik örneği sergilemişlerdi. Demek ki, kesin bilgi içeren mantıki delillere ve ilmi verilere uymak Kur’an’a ve Kur’anın hayata geçirilmiş şekli olan

sünnete uygun olan davranıştır. Hz. Aişe'nin (r.a) " خلقه القرآن : O'nun (Peygamberimizin) ahlakı Kur'an'dı" sözü buna mâsadaktır.

Şahitliğin zan ifade etmesi şöyle açıklanır. Rivayete göre biri Hz. Ömer'e gelip hilali görmekte olduğunu haber vermiş. Hz. Ömer ona, kaşlarına su sürmesini ve tekrar bakmasını söylemiş. Bu zat kaşlarını yıkayıp tekrar bakınca "Hilali kaybettim" demesi üzerine Hz. Ömer: "Senin kaşından biri kalktı. Sen onu hilal sandın" buyurmuş. (Serahsi 1978 s 79)

Sübkî'nin "Biz ümmi bir ümmetiz. Yazı yazmayız. Ay böyle böyledir, diye hesap etmeyiz" hadisine, şu hadisle cevap verdiği anlaşılıyor. Rivayete göre Numan b. Beşir (r.a) " أنا أعلم الناس بوقت هذه الصلاة، صلاة العشاء الآخرة. كان رسول الله (ص) يصليها لسقوط القمر لثالثة. : Ben bu namazın, son yatsı namazının vaktini en iyi bilen insanım. Resulullah (s.a.s), ay üçüncüde düştüğü için onu kılardı" demiştir. (Ebu Davud 1969 s 291). Ed-De'âs لسقوط القمر لثالثة lafzını, "Yani, üç gecelik iken, ay battıktan sonra, yatsı namazının vakti girer" şeklinde açıklamıştır. (ed-De'âs 1969 s 292). Bundan anlaşılıyor ki sahabiler hesap yapmayan bir ümmet değilmiş. Gerektiğinde hesap da yapıyorlarmış. Bu hadis, yakini bilgiye karşı çıkmak için söylenen bir söz olmayıp, sırf dindeki kolaylığa işaret etmek için serdedilmiştir. Kaldı ki "Biz ümmi bir ümmetiz" derken, Asr-ı Saadetteki Müslümanlar kastedilmiştir. Zamanımızdaki ümmet, ümmi değildir.

Sübki'nin bunca mukni delillerine rağmen bazı fıkıhçıların, "Gözle görmeyi, şeriatin sahibi yakin mertebesine koymuştur" diyerek karşı çıkmalarını anlamak zordur. Evet dinimizde yakini bilgi yokken, bir şahidin "Ben bunu böyle gördüm" demesine itimat edilip, suçlu durumundaki kişi cezalandırılabilir. Ama böyle bir bilgi varsa cezalandırılamaz. Mesela, göl olmayan bir çölde, göl gördüğünü söyleyen bir kişi, çok sağlam biri olsa da, serap gördüğüne hükmedilir. "Bu kişi sağlamdır. Belki de bu çölde bir göl vardır" denmez.

Kanaatimizce geçmiş âlimler, astronomi uzmanlarının hesaplamalarına ve gözlemlerine karşı çıkmalarının sebebi, onlar kesinlik ifade etmelerine rağmen dinin sahibi olan peygamberimizin arzusunu yerine getirmek değildir. Aksine bu astronomi uzmanlarının birbiriyle bazen çelişkiye girmeleridir. Nitekim Celal Yıldırım 1975 yılında yazdığı bir makalesinde: "Her ne kadar astronomi ilmiyle uğraşanlar çok hassas aletler ve ince hesaplarla hilali tespit etseler bile, biz bunu tam sıhhatli ve mazbut bulmuyoruz. Çünkü onların da bazen yanıldıklarını ve görüşlerinin değişik olduğunu duymakta veya müşahede etmekteyiz. O takdirde bütün imkânlara ve hassas aletlere rağmen tespitlerinde zaman zaman yanılan ve yanıldıklarını itiraf eden bir müessesenin tespitini Hanefi imamları kâfi görmemiştir. İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel de aynı görüştedir. Şafiilere göre müneccimin hilali tespiti oruç tutmak için kâfi bir delil olabilir. Ancak bu, bütün bir bölge veya belde halkı için değil, sadece müneccimin kendisi ve onu tasdik edenler için muteberdir. Şafii mezhebinde râcih olan görüş budur"

der (Yıldırım, C. (1975). Buradan anlaşılıyor ki 1975'li yıllardaki teknolojik imkânlarla kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün değildi. Ancak günümüzde bilgi çağı adı verilen 1990'lı yıllardan sonra, baş döndürücü bir hızla gelişen teknoloji, tartışmalı konularda bile, herkese reel veriler vererek ikna edebilecek konuma gelmiştir. Nitekim çok tutuculukla itham edilen Suudi Arabistan'da bile bir grup âlimin, 1981 yılında teleskopla hilali izlemenin caiz olduğuna dair fetva verdiklerini biliyoruz. Fakat her nedense, aşağıda görüleceği gibi bu fetvaya itibar edilmediği anlaşılıyor.

1.2. Zamanımızdaki Hilal Gözlemleri

İsmail Köksal hilali gözlemleme konusunda: "Türkiye'de kameri ayın başlangıcı için ru'yet esas alınmaktadır. Aslında bu karar 1979'daki Ru'yet-i Hilal Konferansına göre bütün İslam ülkelerinin ittifakla aldığı bir karardır. Çünkü cumhurun görüşü hesaba göre değil de, ru'yete göre amel etmektir. Söz konusu görme işleminin yeryüzünden gerçekleşmesi için ay; dünya, ay ve güneş üçlüsünün oluşturduğu doğrultudan (içtima anı) sekiz derece açılmalı ve gözlem yerinin ufkundaki yüksekliği en az beş derece olmalıdır. Bu durumdaki bir hilalin yerden görüldüğü ilk zaman, güneş batımından az sonradır ve hemen batar. Bu şartlardan daha aşağı durumlarda ay teknolojik imkânlarla bile görülmez. Çıplak gözle normal görme ise 10-11 derecede gerçekleşir" der (Köksal, İ. 2008).

Aynı yazar Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerin Ru'yet-i Hilal toplantılarındaki imza ve görüşlerinin rağmına genelde içtima (kavuşum) vaktini veya ondan az sonraki bir zamanı esas almakta olduğunu belirttikten sonra bunun bir dayanağı olmadığını iddia eder. "Çünkü içtima anındaki güneş ışınlarının parlaklığı sebebiyle ay dünyanın hiçbir yerinden görülememektedir. Hatta onu görebilmek için füze ve uçak gibi aletler ile yükseğe çıkmak ve teleskop kullanmak bile yetmemektedir. Zaten mezkûr şekildeki görme nasların umumundan anlaşılan ve Allah Resulü (sav) döneminde itibar edilen "çıplak gözle yeryüzünden ayı görmek" manasına gelmez" ifadelerini kullanır.

Yukarıda ifade etmiştik, bizce İsmail Köksal'ın bu son cümlesi yanlış anlaşılabilir durumdadır. Görülebiliyorsa teleskopla hilali görmek, çıplak gözle görmek gibidir. Gözlük, dürbün ve teleskop görülmeyen cisimlerin göstermeye yarayan birer alet olmaları hasebiyle aynı fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu itibarla gözlükle hilali görenin şahitliği kabul ediliyorsa, teleskopla görenin şahitliği de kabul edilmesinin gerekliliği bedihidir.

Termal kameralar mevzuumuzdan hariçtir. Çünkü onlar, güneş ışıksız ortamlarda da cisimleri tespit ederler. Hilal denen şey, güneş ışınlarının ay yüzeyinin bir kısmında görünen şeklidir. Söz konusu edilen, güneş ışınları olduğuna göre, hedefinde güneş ışını olmayan her alet konuyla irtibatlandırılamaz.

Burada “ay yüzeyinin bir kısmında görünen” lafzının altını çizmek istiyoruz. 12- 14 saat civarında devam eden içtima vaktinde, ayın yüzeyinde güneş ışıklarının görülmesi, aklen mümkün değildir. Ay tutulması söz konusu olmadığı için, içtima vaktinde ayın çemberinde, tabii güneş ışınları görülebilir, ama yüzeyinde görülemez. Ayın güneş tarafındaki yüzeyinin kısmen görülebilmesi için, Ayın biraz yukarı çıkıp, kavuşumdan kurtulması gerekir. Ancak bu durumda, ayın alt yüzeyinde, güneşe bakan bölümü görebilme imkânı oluşur.

1.3. Diyanet İşleri Başkanlığının Bir Ramazan Hilali Açıklaması

Diyanet İşleri Başkanlığı 2008 yılıyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “30 Ağustos 2008 Cumartesi günü Türkiye saatiyle 21.59 da Kavuşum (İçtima), 31 Ağustos Pazar günü Türkiye saatiyle 12.31 de ru’yet olacak ve hilal ilk defa Avustralya’nın batısından itibaren görünmeye başlayacaktır. Cumartesi günü Ankara’da ay güneşten 18 dk. Mekke’de 17 dk. önce batacağı ve her iki şehrin ufuk çizgilerinin altında bulunacağından kesinlikle görülemeyecektir. Pazar günü ise ay; Ankara’da 8 dk. Mekke’de 20 dk. sonra batacak olmasına ve Ankara’da 0 derece 59 dakika, Mekke’de ise 3 derece 51 dakika ufuk çizgisinin üstünde olmasına rağmen güneş ışınlarının kuvveti sebebiyle görülemeyecektir. Kavuşumu esas alan bazı İslam ülkelerindeki Müslümanlar 31 Ağustos Pazar günü, Peygamberimiz (s.a.s)'in uygulamasını esas alıp ru’yeti, yani hilalin görülmesini takip eden günü, Kameri aybaşı kabul eden Türkiye gibi diğer İslam ülkelerindeki Müslümanlar ise 1 Eylül Pazartesi günü oruç tutmaya başlayacaklardır. Başkanlığımızın Ru’yeti Hilal Konferansı Kararları’na uygun olan Kameri ay başlangıcının tespiti ve uygulaması hakkında, vatandaşlarımızın hiçbir tereddüdü olmamalıdır.”

Her yıl benzeri açıklamaların yapıldığı bu ifadelerde görüldüğü gibi “Pazar günü ise ay; Ankara’da 8 dk. Mekke’de 20 dk. sonra batacak olmasına ve Ankara’da 0 derece 59 dakika, Mekke’de ise 3 derece 51 dakika ufuk çizgisinin üstünde olmasına rağmen güneş ışınlarının kuvveti sebebiyle görülemeyecektir” deniyor, ama ne ile görülemediği kapalı tutuluyor. Çıplak gözle gökyüzünde 8 bin civarında yıldız görülebilirken, dürbünle 150 bin civarında yıldız görülmektedir. Çıplak göz için saat 12.31’de belki güneş ışınları kuvvetli olabilir, ama teknik imkânlar kullanılsa bu kuvvet etkisini ne kadar sürdürebilir? Biz bu makalemizde, teknik imkânlarla bu etki kaldırıldığı an, Ramazan ayının ilan edilmesi gerektiğini ispat etmeye çalışıyoruz.

1.4. Hesaplamalara İtibar Edilebilir mi?

Ne yazık ki, ne Türkiye, ne Suudi Arabistan astronomi uzmanlarının yaptığı hesaplara ve kullandığı teleskop vb. araçlara itibar etmektedir. Bunun sebebi, mezheplerin teşekkülü zamanındaki âlimlerin, kendi devirlerindeki astronomi uzmanlarına itibar etmemeleridir. Hâlbuki zaman değişmiş ve ilim ilerlemiştir. Fıkıh

kitaplarına bu hükümlerin yazıldığı zamanlar, belki dünyanın yuvarlak olduğu bile bilinmiyordu. Şimdi ise kızıl ötesi ışınlar kullanılarak, değil Samanyolu galaksisi, en uzak galaksilerdeki gök cisimleri izlenebiliyor. Bir depremin, dünyanın dönüş hızını, saniyenin katrilyonda kaçı kadar etkilediği hesap ediliyor. Ayın hareketleri saniyesi saniyesine hesap ediliyor. Hem de bu konuda astronomi uzmanları arasında bir görüş ayrılığı yok. Bu tutumun değişmesi gerekiyor.

Bu tutuma karşı çıkan ilim adamları da vardır. Faruk Beşer bunlardan biridir. Ona göre günümüzde astronomi uzmanlarının hesaplarına uymak asla dine muhalif değildir. Çünkü kesin bilgi ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerimdeki " الشمس و القمر بحسبان : Güneş ve ay bir hesap üzeredir" ayetiyle, " لتعلموا عدد السنين و الحساب : Senelerin sayısını ve hesabı bilmeniz için" ayetini kendine delil olarak getirir. Ay ve güneşin rutin bir hesapla çalıştıklarını ve bu hesabı insanların Ramazan hilalini tespitte kullanması gerektiğini söyler.

Yukarıda anlatıldığı gibi eski âlimlerden Sübkî de, Faruk Beşer hoca gibi astronomi uzmanlarının hesaplamalarına itibar edilmesi gerektiğini savunuyordu. Biz bu âlimlerin yanıldığını söyleyemeyiz. "Hilalin gözlemlenmesinde astronomi uzmanlarının hesaplarına itibar etmek, dine/şeriata/ Hz. Muhammed'in sünnetine aykırıdır" gibi sözler söylemek ilmi üsluba uygun değildir. Bir İslam araştırmacısının, diğer bir İslam araştırmacısı hakkında söyleyebileceği söz şudur: "Ben bu konuda haklıyım; haksız olma ihtimalim var. Muhalifim haksızdır; haklı olma ihtimali var". İşte bu sebepledir ki, hak bir olduğu halde, "Dört hak mezhep vardır" denmiştir.

Astronomik hesaplamalara itibar edilmesi gerektiğini savunanlar bugün itibariyle, çıplak gözle görülmesinin icap ettiğini müdafaa edenlere göre daha haklı görülmektedir. Yani Faruk Beşer hoca gibiler, Suudi Arabistan'daki müftülerden daha haklıdır. Ancak biz en haklı görüşün, hesaplamalar yapıldıktan sonra, bütün teknolojik imkânlar kullanılarak gözlem yapılması ve buna göre Ramazan orucuna başlanması olduğu görüşündeyiz.

Astronomi uzmanlarının hesaplamaları kesin olduğuna göre, daha ne aranıyor, sorusuna şu cevabı veririz: Peygamberimiz (s.a.s) zamanında da şöyle böyle bir hesap ilmi vardı. Mesela ay 29 çektiğinde bir gece, 30 çektiğinde iki gece görülemeyeceği bilinirdi. O günkü Arap toplumunun en büyük zevklerinden biri gökyüzündeki yıldızları ve yıldızların meydana getirdiği burçları seyretmekti. Tabii ki bu konunun uzmanları vardı. Bu uzmanlar Ramazan hilalini tespit etmezlerdi, ama hac ibadetinin başladığı Zilhicce ayının başlangıcı bunlar tarafından belirlenirdi. Bunlar sadece Zilhicce ayını değil, 3 bin yıllık Hz. İbrahim dinine göre kan dökmesi haram olan Recep, Zilkade ve Muharrem aylarını da tespit ederlerdi. Zaman zaman bunlar kendilerine mukaddes bir görünüm vererek, bazı yıllar Muharrem aylarını iptal ederek nesîe yapmışlar, yapılan bu tahrip, vahiyle Veda Haccında tashih edilmiştir. (Ahmed bin Hanbel 1981 s 235) Sanki

Peygamberimiz bu uzmanlara karşı tavır almış ve hilalin gözlemlenmesini emretmiştir. Bu sebeple biz hilalin gözlemlenmesi gerektiğini söylüyoruz. Ama bu gözlemin alet kullanarak değil de çıplak gözle yapılmasını şart koşmak anlamsızdır.

1.5. Teleskopla Görülen Hilal

Teleskop ilk defa Hollandalı Hans Lippershey tarafından 1611 yılında icat edilmiş ve Galileo tarafından uzay cisimlerini görüntülemede kullanılmıştır. Teleskop teknolojisinde sadece mercekler kullanılmaz. Röntgen filmi teknolojisinde tomografi vb. gelişmeler olduğu gibi, teleskopta da gelişmeler olmuş, 1930'lu yıllardan itibaren radyo dalgaları kullanılmıştır. Günümüzde ise bir adım daha ileriye gidilerek, elektromanyetik dalgalar ve kızıl ötesi ışınlar kullanan teleskoplar sayesinde uzayın derinliklerindeki çok küçük yıldızların bile hareketleri tespit edilmeye başlanmıştır.

Sayın Köksal içtima vaktinde teleskop kullanılsa da hilalin görülemeyeceğini belirtiyor. (Köksal, İ. 2008). İçtima vaktinde, yukarıdaki örnek üzerinden konuşacak olursak Cumartesi günü saat 21.59'dan Pazar günü saat 12.31'e kadar teleskop da kullanılsa ay veya hilal denilen güneş ışınlarını görmenin mümkün olmadığına kimsenin itirazı yok. Biz biliyoruz ki ru'yet anından (yukarıdaki örnekteki saat 12.31'den) itibaren zor da olsa teleskopla hilal görülüyor. Buna rağmen niçin Ramazan ilan edilmiyor. Bizce teleskopta görülen hilalin çıktısı alınmalı ve "İşte gözümüzle gördüğümüz hilalin resmi" deyip sorumluluktan kurtulunmalı.

Bizce bu konuda her türlü teknolojik imkândan faydalanmak gerekir. Optik alanda hayret verici gelişmeler oluyor. Mesela, belli bir açıdan gelen ışınların yansımasını engelleyen güneş gözlükleri mevcuttur. Gözlüğü takmadan tablonun üzerinde bir resim göremezken, taktıktan sonra karşınıza rengârenk bir balık portresi çıkıyor. Bilindiği gibi, batı ufkundaki ilk hilal gözlemlenirken, güneşten gelip ufukta yansıyan ışınların açısı ile aydan dönen ışınların açısı ayrıdır. Kur'an aydan dönen ışınlara "nur", güneşten direkt gelen ışınlara "ziya" adını vermiştir. Nuru gören, ama ziyayı görmeyen teleskop yapılabilir mi, bilmiyoruz. Fakat biliyoruz ki teleskopla ilk hilal, çıplak gözle görüldüğünden çok daha önce görülür.

Biz burada sadece hilalin teleskopla görülmesinden söz etmiyoruz. Bütün teknik imkânlarla hilali görmekten söz ediyoruz. Diyelim ki termal kamera ile ay görüldüğü gibi, ilk hilalin ışıkları da beyaz renkli olmasa da, söz gelimi mor renkli görülüyorsa, yine hilal görülmüş sayılır.

Türkiye'de Ramazan hilalini tespit etmekle görevlendirilen memurların göz ardı ettikleri husus, "Hilal, ancak ufuk çizgisinden beş derece yükselince görülebilir. Bunun saati de şudur" deyip, teleskopla vs. gözlem yapmamalarıdır. Bizce teleskopla veya varsa daha hassas aletlerle gözlem yapılmalı ve görülünce Ramazan ilan edilmelidir. Belki bu iş için seyyar teleskoplar gerekebilir. Hesapla tespit edilen yere gidilerek bu

teleskopla gözlem yapılabilir. Karadan gidilmesi mümkün olmayan kutup gibi yerler söz konusu olduğunda, uçan teleskop sofia gibi bir teleskop kullanılabilir. Bu, uçağa monte edilmiş bir teleskoptur. Bulutların üzerine çıkarak sağlıklı gözlemler yapabilmektedir.

Burada "Teleskop, optik tarayıcı gibi teknolojik aletler kullanarak hilal belki gündüz vakti de görülebilir. Bu durumda gündüz vakti oruca mı başlanacak veya başlanan oruçlar bozulacak mı, sorusu akla gelebilir. Gündüz vakti görülen hilalin hükmü fıkıh kitaplarında tartışılmıştır. Biz bu konuyu tartışacak değiliz. Ancak صوموا لرؤيته و أفطروا لرؤيته hadisinin zahirinden böyle bir mananın anlaşılamayacağını söyleyebiliriz. Çünkü "iftar" başlanan bir orucu bozmak değil, orucu bitirip ertesi gün tekrar oruca başlamamak demektir. Bunun içindir ki, Ramazan bayramı, aynı kökten gelen, Fıtır bayramı olarak adlandırılmıştır. Demek ki dünyanın bir başka yerinde Şaban hilali görüldü diye, burada Ramazan orucu bozulamaz.

İkinci bir delil " أحلّ لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم : Oruç gecesi hanımlarınızla ilişki size helal kılındı" ayetindeki "Oruç gecesi" tabiridir. Demek ki, oruç ibadetine aslında tanyeri ağarınca değil, güneşin batmasıyla başlanır. Oruç gündüzünde bu ilişki haramdır, ama oruç gecesi helaldir. Bütün bunlardan hareketle, "Ramazan ayı, teknolojik aletlerle hilal görüldüğü zaman akşam vaktinin girdiği yerlerde başlar ve 24 saat içinde dünyanın her yeri Ramazana girer" denebilir. Ramazan bu şekilde tarif edilirse, " فمن شهد منكم الشهر فليصمه : Sizden kim ona (Ramazan'a) şahit olursa, onda oruç tutsun" (Kur'an, El-Bakara Suresi, Ayet: 185) ayetinin de içi doldurulmuş olur. Bu bağlamda "Kameri Ay" uzmanlarca yeniden tarif edilebilir.

1.6. Teknoloji kullanmak sünnete aykırı mıdır?

Bazı Arap devletlerindeki uygulamalardan anlamaktayız ki onlarda şöyle bir anlayış hâkim: "Allah (c.c) dinini Hz. Muhammed'le (s.a.s) gönderdi ve tamamladı. Peygamberimiz zamanında hilal çıplak gözle gözlenmiş, ne müneccimlerin hesaplarına itibar edilmiş, ne de teleskop kullanılmıştır. Biz de onun sünnetine uyarak hilali çıplak gözle gözlemleriz ve sorumluluktan kurtuluruz. Zaten cumhur-u ulema bu görüştedir. Bizim teleskopa vs. ihtiyacımız yoktur."

Bu anlayış aslında sünnete uygunmuş gibi bir intiba veriyor olsa da meseleye im'an-ı nazar edince hiç de sünnetle uyuşmadığını görürüz. Gece namazıyla ilgili şu ayette, teknoloji kullanmamanın sorumluluk getireceğine işaret vardır: "Şüphesiz ki Rabbin, gecenin üçte ikisinde, yarısında ve üçte birinde senin ve seninle beraber olanlardan bir grubun namaza durduğunu biliyor. Gece ve gündüzün miktarını Allah belirler. O bildi ki siz onu (zamanı) sayamayacaksınız. Bu sebeple tövbenizi kabul etti, artık Kur'ân'dan kolayınıza gelenleri okuyun" buyurur. Bu ayette "saymak" kelimesinin kullanılması ilginçtir; Kur'ân'ın ilmi mucizesine delalet eder. Bilindiği gibi peygamberimiz

zamanında bugün kullandığımız saat icat edilmemişti. Dakikaları sayıp gecenin tam ortasını veya üçte birini tespit etmek mümkün değildi. Ayetteki "saymak"tan maksat, dakikaları saymaktır. Bu ayetten anlaşılıyor ki, Serîu'l-Hisab olan Allah, Peygamberimizden ve onun sahabilerinden gece namazlarını tam vaktinde kılmalarını istiyordu. Onlar bu teknolojik imkândan mahrum oldukları için affedildiler. Mahrum olmasalardı, affedilmeyeceklerdi. "Tövbenizi kabul etti" lafzı bunu gösterir.

Bizce Peygamber efendimiz zamanında saat kullanılmadı diye, günümüzdeki Müslümanlara "Oruca başlama vaktini saate bakarak belirlemeyin, peygamberimiz zamanında olduğu gibi tan yerine bakarak belirleyin" denmesi ne derece sünnete aykırı ise "Teknolojinin verilerinden istifade etmeyip astronomi uzmanlarının kullandığı teleskopa değer vermeyin" demekte o derece sünnete aykırıdır. Peygamberimiz (s.a.s) harpte zırh giyerek teknolojiden istifade etmiştir. Teknolojiden istifade etmek nasıl sünnete aykırı olabilir?

Hz. Peygamber'den (s.a.s) bize ulaşan meşhur hadisi incelediğimizde teknolojik imkânların kullanılması gerektiğine dair işaretler bulabiliriz. Mesela, صوموا لرؤيته hadisinde, mastar kullanılmasının hikmeti nedir? Mastarlardaki mutlakiyet ifadesi, "İster kendiniz görün, ister başkası; ister çıplak gözle görün, ister gözlükle veya teleskopla. Yeter ki görülsün" anlamına gelmez mi?

Biz Diyanet İşleri Başkanlığının teknolojiden kısmen istifade edip, tamamen etmemesini anlayamıyoruz. Başkanlık yukarıda görüldüğü gibi, hesap uzmanlarının verilerini dikkate alıyor, çıplak göz anatomisi uzmanlarının görüşlerine değer veriyor ve "Hilal, ufuk çizgisinden, en az beş derece yukarıda olmadıkça görülemez" diyor, ama teleskop uzmanlarına kulağını kapatıyor! Bu anlaşılmaz bir davranıştır. Peygamber efendimiz صوموا لرؤيته yerine " صوموا إذا أبصرتموه : Basarınızla (çıplak görme duyunuzla) hilali görünce oruca başlayın" deseydi ve çölden gelen tanımadığı bir bedevinin hilali görmesini kabul etmese, "Azımsanmayacak sayıda insanlar hele bir hilali görsünler, Ramazan orucuna başlarız" deseydi bu anlaşılabilirdi. O zaman "Peygamberimiz sıradan çıplak göz anatomisini esas almıştır" denebilirdi. Bugün göz uzmanları sıradan insan gözü anatomisini esas alarak "beş derece" sınırı getirebilirler. Fakat her insanın aynı anatomiye sahip olduğunu kim söyleyebilir. Mesela sıradan insanların kalbi soldadır. Ama biliyoruz ki, bazı insanların kalbi sağdadır. Sıradan insanlar için bu "beş derece" geçerli olabilir. Fakat kartal gözü gibi bir anatomiye sahip, sıra dışı insanların olmadığını kim ispat edebilir?

Bütün bunlara rağmen biz Diyanet İşleri Başkanlığımızın fetvasının dine aykırı olduğunu söylemiyoruz, söyleyemeyiz. Aksine biz Türkiye'de yaşayan ve kendisinde dini kaynakları değerlendirme yeterliliği görmeyen insanların, Diyanet'in fetvasına göre amel etmeleri gerektiğini düşünüyoruz. Aşağıda izah edileceği gibi, aksinin bozgunculuk olacağı kanaatindeyiz.

1.7. Müfsit İçtihat

Faruk Beşer hoca astronomi uzmanlarının hesaplarıyla Ramazan hilalini belirleme fikrinin bir içtihat olduğunu itiraf eder, ancak bunun müfsit bir içtihat olmadığını, kıyasi içtihat denen bir içtihat olduğunu ve bütün Müslümanların bu içtihada göre hareket edebileceğini savunur.

Kıyasî içtihat vs. her ne ad altında olursa olsun, ferdi içtihatların halka açılmasının ifsat edici olduğunun altını çizmemiz gerekiyor. Bizce "Her müstait kendi nefsi için içtihat edebilir, ama teşri' edemez." (Said Nursi, 1996 s 470). Faruk Beşer hoca gibi, İslam'ın temelini teşkil eden kaynak eserlere nüfuz edip onları anlama ve değerlendirebilme kabiliyetini haiz herkes kendi nefsi için içtihat edebilir. Mesela, bu hocamız kendisi, astronomi uzmanlarının hesaplarına göre Ramazan orucuna başlayıp, Türkiye'den bir gün önce orucunu açabilir. Varsa kendisinde fani olmuş müritleri ve talebeleri de açabilir. Bu gayet doğaldır. Çünkü Allah'ın huzuruna çıktığında "Ya Rabbi, bu fikri bana hak olarak gösteren sendin" der ve herhangi bir müâhezeye maruz kalmaz. Ama teşri' ederse, yani, İslam âlimlerinden çoğunun tasvibini almadan halkın huzuruna çıkıp "din/şeriat budur" derse, bu olmaz. "Bir fikre davet, cumhur-u ulemanın kabulüne vabestedir. Yoksa bu davet bid'attır, reddedilir."denmiştir. (Said Nursi, 1996 s 470). Bunun reddedilmesi normaldir. Çünkü sen ne kadar haklı olursan ol insanlar "Herkesin akıllısı sen misin?" derler. Bu manada "Cumhur-u avamı, bürhandan ziyade, me'hazdaki kutsiyet imtisale sevkeder" denmiştir. (Said Nursi, 1996 s 470). Madem hal böyledir, "Benim bu fikrimi her Müslüman tatbik edebilir" diyerek zihinleri bulandırmaya gerek yoktur. Fertler her zaman çürütülebilir. Sık sık fikir değiştirebilir. Sana bugün itimat eden bir Müslüman, yarın bir başka âlime yönelir. Bu sebeple din laçkalaşır, elle tutulacak hali kalmaz. İlim adamlarının görevi, ilmî mahfillerde fikirlerini cumhuru ulemaya arz etmektir. Halkın görevi de cumhur-u ulemanın tasvip ettiği görüşleri tatbiktir. Bizim bu makaleyi yazmaktaki maksadımız, fikirlerimizi başta mevcut Diyanet İşleri Başkanlığındaki âlimlerimize sunmak ve hüsn-ü kabul görürse, Ramazan ayına vaktinde başlanmasına vesile olmaktır.

2. Sonuç

Teleskop veya diğer teknolojik imkânları kullanarak kameri ayların tespit edilmesi kanaatimizce Hz. Muhammed'in (s.a.s) dinine ve sünnetine aykırı değildir. Kader-i ilahinin kendilerini, bu zamanda fetva vazifesiyle görevlendirdiği Diyanet İşleri Başkanlığı vb. kurumlar, bir an önce Ru'yet-i Hilal konferansını tekrar toplamalı ve bu doğrultuda karar almalıdırlar. Aksi takdirde sorumludurlar.

Kaynaklar

Ahmed bin Hanbel (1981), el- Müsned (1. Baskı), Çağrı Yayınları, İstanbul, cilt: 4.

Ebu Davud, Eş'as oğlu Süleyman (1969), Sünen (1. Baskı), Muhammed Ali es-Seyyid Yayınları Humus, cilt: I.

ed-De'âs İzzet Ubeyd (1969), Sünen-i Ebi Davud taliki (1. Baskı), Muhammed Ali es-Seyyid Yayınları Humus, cilt: I.

Haskefi, Hasan oğlu Zenelabidin el-Haskefi (1984), ed-Dürrü'l-Muhtar fi Şerhi Tenviru'l-Ebsar (1. Baskı), Kahraman Yayınları, İstanbul, cilt: I.

İbnü Abidin, Muhammed Emin (1984), , Haşiyetü Reddi'l-Muhtar(1. Baskı), Kahraman Yayınları, İstanbul, cilt: I.

İnternet, http://science.nasa.gov/headlines/v2010/08jan_flyingtelescope.htm?list 1066592

İnternet, http://www.sorularlaislamiyet.com/article/11046/ -hilal-in-ruyeti-ve-ictimai-/ html

İnternet, http://farukbeser.com/yazı/ramazanın-tespiti-nasıl-olur-10.htm

İnternet, http://britannica.com/EBchecked/topic/430495/telescope (27.05.2011)

Köksal, İ. (2008). Ru'yet-i Hilal Meselesi, *Fırat üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 13(2), 35-54.

Kur'an, Casiye Suresi, Ayet 32.

Kur'an, El-Bakara Suresi, Ayet: 187.

Kur'an, El-İsra Suresi, Ayet: 12.

Kur'an, El-Müzzemmil Suresi, Ayet: 20.

Kur'an, Er-Rahman Suresi, Ayet: 5.

Kur'an, Et-Tevbe Suresi, Ayet: 37.

Kur'an, Yunus Suresi, Ayet: 5.

Said Nursi (1996), Mektubat (1. Baskı), Envar Neşriyat Yayınları, İstanbul, cilt: 1. s: 470.

Serahsi, Ebu Sehl oğlu Muhammed (1978), el-Mebsut, (3. Baskı), Dâru'l-Marife Yayınları, Lübnan, cilt: III.

Yıldırım, C. (1975). Ramazan Hilali, *Diyanet Dergisi,* (Sayı 4).

Zuhayli (1994), İslam Fıkhı Ansiklopedisi (3. Baskı), (Çev. Nurettin Yıldız), Risale Yayınları, Almanya, Cilt III.